

DIALOGUL DINTRE TEOLOGIE, FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚĂ – O CALE
NECESARĂ DE A ÎNȚELEGE VIAȚA*

În primul rând, dorim să adresăm bun venit tuturor invitaților și participanților la Simpozionul "*Dialogul dintre teologie și filosofie*", ediția a III-a, cu tema: „*Semnificația universului și valoarea vieții umane - abordare teologică, filosofică și științifică actuală*”, organizat de către Patriarhia Română și Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național. Ne exprimăm bucuria pentru faptul că Patriarhia Română este gazda acestui eveniment!

În România, dialogul dintre Religie și Știință este privit cu un interes deosebit. În ultimii 8 ani, Biserica Ortodoxă Română a participat la mai multe proiecte și evenimente de succes pe această temă. În urmă cu doi ani am inaugurat la Durău, întâlnirile dedicate dialogului dintre teologie și filosofie. Întrucât în spațiul răsăritean, teologia patristică a fost mereu deschisă spre reflecția filosofică și spre științe, ne bucurăm ca în acest an comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al celorlalți Sfinți Capadocieni, în această a III-a ediție a simpozionului nostru, să deschidem dialogul și spre o abordare științifică.

De asemenea, am prevăzut, în cea de-a doua zi a programului acestui simpozion, întâlniri de lucru pentru conturarea unui program de cooperare între Patriarhia Română și universitățile din Iași, București, Craiova și Cluj, în vederea dezvoltării unor activități de cercetare și educație interdisciplinară.

Științele și filosofia pot oferi astăzi informații, instrumente, date și descoperiri semnificative despre univers, despre lumea înconjurătoare, dar și despre condițiile socio-economice, culturale și spirituale în care trăim. Fiecare dintre aceste arii ale experienței și cunoașterii descoperă, într-un fel, atât luminile spirituale ale lumii și vieții, cât și umbrele amenințărilor societății actuale.

* Cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, la deschiderea simpozionului: „*Semnificația universului și valoarea vieții umane - abordare teologică, filosofică și științifică actuală*”, Palatul Patriarhiei, București, 14 mai 2009.

1. Gândirea metafizică a ajuns la o întrebare limită, privind existențele, sau ființa, care se află în centrul preocupărilor metafizicii: *de ce există ceva mai degrabă decât nimic?* În strădania de a răspunde unei astfel de preocupări, omul a căutat să găsească răspunsuri tot mai largi, explicații tot mai cuprinzătoare sau înțelesuri tot mai adânci privind temeiurile lumii, ale vieții și conștiinței. Dorința de a căuta să vadă tot mai departe, de a cuprinde și înțelege tot mai mult, strădania aceasta neobosită a omului de a merge cu întrebările și cu căutarea dincolo de răspunsurile pe care le primește în lume, toate aceste preocupări metafizice ne arată pe om ca o ființă inteligentă și căutătoare de sens, capabilă să primească în minte noi taine și sensuri ale universului și ale existenței.

2. Pe de altă parte, peste tot în demersul științelor de cunoaștere a universului, poate cel mai greu de explicat este potrivirea sau **compatibilitatea lumii fizice cu rațiunea omului**. Albert Einstein a remarcat faptul că, în miezul științei, cel mai greu de înțeles este propria inteligibilitate a universului. Felul acesta misterios și minunat în care omul, suflet și trup, se întâlnește și comunică cu lumea creată, sensibilă și inteligibilă, felul cum simțurile lui percep lumea sensibilă, iar rațiunea lui este capabilă să deslușească înțelesuri cu privire la ea, suscită mai ales pentru științele recente întrebarea: *de ce este lumea comprehensibilă?*¹

Fizica, biologia, chimia și celelalte științe ale naturii arată astăzi că întreaga alcătuire a lumii se potrivește admirabil cu nevoile de trai ale omului și cu imboldurile lui creatoare. Pe de altă parte, știința fundamentată pe raționalitatea și logicitatea naturii², arată că universul întreg se deschide spre om ca un mesaj copleșitor. El poate fi privit ca un flux de informații care conține întreaga lui istorie și care fascinează pe om prin lumină. Razele de lumină ale stelelor și galaxiilor sunt „dovezile” care ne arată ce se petrece în spațiu și timp, în locuri și vremuri îndepărtate, unde omul nu poate investiga în mod direct.

Mai mult decât atât, universul posedă adevărate „telescoape naturale”, care ajută pe om să privească chiar mai departe decât îi permite tehnologia lui și lumina. S-a

¹ Michael Heller, *Creative Tension*, Templeton Foundation Press 2003, p. 143.

² Paul C. W. Davies, “The Universe. What’s the point”, în vol. *Spiritual Information. 100 perspectives on science and religion*, ed. Charles L. Harper Junior, Templeton Foundation Press, 2005, p. 135.

dovedit că, într-un mod admirabil, porțiunile din univers unde există mari aglomerări de materie curbează spațiul în forma unor lentile gravitaționale gigantice, care apropie imaginile galaxiilor celor mai îndepărtate, mai mult decât o poate face orice alt dispozitiv imaginat sau construit de om. De aceea, pentru un astrofizician, nici o rază de lumină nu este întâmplătoare, nici o radiație reziduală nu este fără rost sau fără relevanță. Fiecare fărâmitură de materie conține o lumină prețioasă din copleșitoarea „biografie” sau istorie a universului, care cheamă pe om la cercetare și reflecție, la cunoaștere științifică și la creștere spirituală prin noi sensuri și semnificații.

3. Pe de altă parte, experiența vieții omului în lume, reflecția pe marginea ei, căutările științelor și ale filosofiei descoperă înțelesuri noi pentru el, încât alimentează pasiunea omului pentru a cunoaște *semnificația universului și sensul vieții lui*.

Teologia patristică arată că lumea este creată în așa fel încât să ajute omul înspre creșterea lui spirituală. Lumea este astfel alcătuită ca să-l conducă pe om spre înțelesuri tot mai adânci și iluminatoare; ea este zidită ca scară pe care omul să poată înainta spre abisurile și înălțimile ei și să-i lumineze drumul lui spre Cel Ce a pus temelurile lumii și Care l-a creat pe om după chipul Creatorului. De aceea, Sf. Vasile cel Mare afirmă că *„lumea aceasta n-a fost gândită în zadar, nici în deșert, ci pentru un scop folositor și pentru marea trebuință (binefacere) pe care o aduce celor ce există pe pământ, dacă lumea este într-adevăr o școală a sufletelor înzestrate cu rațiune și un loc unde se poate învăța cunoașterea lui Dumnezeu, fiind prin cele văzute și simțite în lume o călăuză a minții pentru contemplarea celor nevăzute”*³.

Prin aceasta, teologia deschide și o altă perspectivă, întrucât dezvăluie pe om ca fiind capabil de a primi în el și altă lumină decât cea fizică, și anume lumina harului, care comunică omului lucrarea lui Dumnezeu-Omul, Logosul întrupat și Creatorul universului. Lumina harului îi descoperă omului universul ca fiind spațiu al creșterii lui duhovnicești, în care toate se află într-o strânsă legătură cu Dumnezeu. *„Întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute, și cele nevăzute (...) Toate s-au făcut prin El și pentru El.”* (Coloseni, 1, 16). Luminată de har, mintea omului poate vedea sau descoperi înțelesurile spirituale ale lumii și lucrarea lui Dumnezeu în ea. În

³ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omil. I, VI, în PSB, vol. 17, p. 77.

această lumină a harului necreat, care susține și luminează cele create, omul se descoperă și se deschide și pe sine ca persoană în dialog cu Dumnezeu Cel personal și cu semenii ca persoane umane, printr-o putere înțelegătoare mai cuprinzătoare decât rațiunea, prin cunoașterea izvorâtă din iubire, în care toate strălucesc cu înțelesuri mai adânci. Omul împlinește rostul lumii, adică el este finalitatea sau destinatarul universului, pentru că toate înțelesurile universului, pline de raționalitate constitutivă, nu ar avea sens dacă nu ar exista cineva care să le înțeleagă și care să crească prin cunoașterea lor.

4. Așadar, și știința și filosofia și teologia descoperă, împreună, și în maniere specifice, că toată școala edificării omului, este cuprinsă în înțelesurile creației. În ele sunt puse cele de trebuință cugetării noastre pentru a progresa spiritual în timpul vieții în lume. De aceea, Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă pe fiecare privitor al creației cu următoarele cuvinte: „vreau să rămână în tine și mai puternică minunea creației, pentru ca, oriunde te-ai găsi și lângă orice fel de plantă te-ai afla, să-ți aduci aminte cu tărie de Creator”⁴.

Cunoașterea ca strădanie a omului de a aduna din univers și din viață înțelesurile duhovnicești, îl ajută pe om să crească în cunoaștere și comuniune. Aici pot fi cuprinse toate eforturile și rezultatele științelor și eforturile și luminile din câmpul filosofiei, ca roade ale rațiunii umane căutătoare și creatoare de sensuri și conexiuni.

Totuși, când științele și filosofia încetează de a mai fi căi de creștere spirituală, în coresponsabilitate pentru integritatea creației și calitatea vieții umane, se ajunge la dezechilibru. Astfel, societatea științei și a tehnologiilor a adus cu sine și numeroase riscuri. Științele și tehnologiile întrebuințate autonom și pătimaș pot face lumea terestră, această minunată alcătuire complexă și armonioasă de lucruri și puteri puse în slujba omului, un câmp al suferinței. Lumea este deja marcată profund, în unele privințe, și în anumite regiuni, de dizarmonii, de dezechilibre și inechitate socială. Identitatea omului este amenințată de întrebuințarea fără limite, fără măsură și fără morală, a biotehnologiilor în timp ce economizarea vieții tinde să-l transforme pe om într-o simplă unealtă de producție. Echilibrul ecosistemelor și speciile vii sunt amenințate de exploatarea excesivă a resurselor și de distrugerea habitatelor naturale în timp ce risipa

⁴ Sf. Vasile cel Mare, *op. cit.*, omil. a V-a, II, în PSB, vol. 17, p. 121.

societăților prospere sau opulente contrastează profund cu sărăcia oamenilor din statele sub-dezvoltate. Tehnologiile consumă sau exploatează tot mai mult resursele planetei, spre un regim de supra-producție, în timp ce robotizarea amenință tot mai mult locurile de muncă. Informatizarea și globalizarea comunicării amenință calitatea relațiilor interumane și intra comunitare, iar societatea spectacolului și a culturii de consum diminuează dispozițiile contemplative, preocuparea pentru reflecția metafizică și pentru viața spirituală.

În multe aspecte, lumea a devenit deja un loc al suferinței, al amenințărilor și al morții, pentru oameni, ca și pentru multe specii de plante și animale. Din perspectivă creștină, drumul de la întunericul suferinței și al morții lumii create, întunecate de egoism, către strălucirea luminilor ei duhovnicești, este posibil printr-o viață în comuniune cu Dumnezeu ca bază a coresponsabilității și cooperării umane. În provocările actuale, ca și în căutările neobosite ale omului după un sens, se vede că viața nu se poate împlini în mod autonom sau solitar, ci solidar.

Toate acestea ne arată că teologia patristică răsăriteană, științele și filosofia pot și trebuie să intre astăzi în dialog. Deschiderea lor ar putea aduce o mai bună înțelegere a semnificațiilor universului și a valorii vieții omului. Punând împreună toate aceste perspective, lumina înțeleșurilor spirituale ascunse în univers și valoarea inestimabilă a persoanei umane, creată după chipul lui Dumnezeu, pot deveni o lumină călăuzitoare pentru condiția spirituală, socio-culturală și economică a lumii contemporane.

De aceea, binecuvântăm pe toți cei prezenți la lucrările acestui simpozion, rugând pe Dumnezeu să dăruiască inspirație oamenilor de știință, teologilor și tuturor participanților la dialog, pentru binele spiritual comun.